श्रीमद् भागवत का यह सार
भगवद् भक्ति ही आधार

श्रीमद्भागवत रसिक कुटुंब

UG-11.7- Pratham Sopaan

स्व धाम प्रस्थान को देखो हो रहे श्री कृष्ण तैयार।
उद्धृत किए उद्धव समक्ष अद्भुत अनमोल उद्गार।।

नारायणं(न्) नमस्कृत्य, नरं(ञ्) चैव नरोत्तमम्।
देवीं(म्) सरस्वतीं(म्) व्यासं(न्), ततो जयमुदीरयेत्

nārāyaṇaṃ (n) namaskṛtya, naraṃ(ñ)caiva narottamam
devīṃ(m) sarasvatīṃ (m) vyāsaṃ(n), tato jayamudīrayet

नामसङ्कीर्तनं(म्) यस्य, सर्वपापप्रणाशनम्।
प्रणामो दुःखशमनस्, तं(न्) नमामि हरिं(म्) परम्

nāmasaṅkīrtanaṃ(m) yasya, sarvapāpapraṇāśanam
praṇāmo duḥkhaśamanas, taṃ(n) namāmi hariṃ(m) param

॥ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
॥ अथ सप्तमोऽध्यायः - ७ ॥

.. oṃ namo bhagavate vāsudevāya ..

..atha saptamo'dhyāyaḥ - 7 ..

श्रीभगवानुवाच

यदात्थ मां(म्) महाभाग, तच्चिकीर्षितमेव मे ।
ब्रह्मा भवो लोकपालाः(स्), स्वर्वासं(म्) मेऽभिकाङ्क्षिणः ॥ 1॥

śrībhagavānuvāca

yadāttha māṃ(m) mahābhāga, taccikīrṣitameva me .
brahmā bhavo lokapālāḥ(s), svarvāsaṃ(m) me'bhikāṅkṣiṇaḥ .. 1..

tacci + kīrṣi +tameva, me'bhi + kāṅkṣiṇaḥ

मया निष्पादितं(म्) ह्यत्र, देवकार्यमशेषतः ।

यदर्थमवतीर्णोऽह- मं(व्)शेन ब्रह्मणार्थितः ॥ 2॥

mayā niṣpāditaṃ(m) hyatra, devakāryamaśeṣataḥ .

yadarthamavatīrṇo'ha-maṃ(v)śena brahmaṇārthitaḥ .. 2..

devakārya+ maśeṣataḥ, yadartha + mava + tīrṇo'ha, brahmaṇār + thitaḥ

कुलं(म्) वै शापनिर्दग्धं(न्), नङ्क्ष्यत्यन्योन्यविग्रहात् ।

समुद्रः(स्) सप्तमेऽह्न्येतां(म्), पुरीं(ञ्) च प्लावयिष्यति ॥ 3॥

kulaṃ(m) vai śāpanirdagdhaṃ(n), naṅkṣyatyanyonyavigrahāt .

samudraḥ(s) saptame'hnyetāṃ(m), purīṃ(ñ) ca plāvayiṣyati .. 3..

naṅkṣyat + yan + yonya + vigrahāt, sapta + me'h + nyetāṃ(m), plā + vayiṣyati

यर्ह्येवायं(म्) मया त्यक्तो, लोकोऽयं(न्) नष्टमं(ङ्)गलः ।

भविष्यत्यचिरात् साधो, कलिनापि निराकृतः ॥ 4॥

yarhyevāyaṃ(m) mayā tyakto, loko'yaṃ(n) naṣṭama(ṅ)galaḥ .

bhaviṣyatyacirāt sādho, kalināpi nirākṛtaḥ .. 4..

yar+ hye + vāyaṃ(m), bhaviṣyat + yacirāt

न वस्तव्यं(न्) त्वयैवेह, मया त्यक्ते महीतले ।

जनोऽधर्मरुचिर्भद्र, भविष्यति कलौ युगे ॥ 5॥

na vastavyaṃ(n) tvayaiveha, mayā tyakte mahītale .

jano'dharmarucirbhadra, bhaviṣyati kalau yuge .. 5..

jano' + dharma + rucir + bhadra

त्वं(न्) तु सर्वं(म्) परित्यज्य, स्नेहं(म्) स्वजनबन्धुषु ।

मय्यावेश्य मनः(स्) सम्यक्, समदृग् विचरस्व गाम् ॥ 6॥

tvaṃ(n) tu sarvaṃ(m) parityajya, snehaṃ(m) svajanabandhuṣu .

mayyāveśya manaḥ(s) saṃyak, samadṛgvicarasva gām .. 6..

यदिदं(म्) मनसा वाचा, चक्षुर्भ्यां(म्) श्रवणादिभिः ।
नश्वरं(ङ्) गृह्यमाणं(ञ्) च, विद्धि मायामनोमयम् ॥ 7॥

yadidaṃ(m) manasā vācā, cakṣurbhyāṃ(m) śravaṇādibhiḥ .
naśvaraṃ(ṅ) gṛhyamāṇaṃ(ñ) ca, viddhi māyāmanomayam .. 7..

śravaṇā + dibhiḥ, māyā + mano + mayam

पुं(व्)सोऽयुक्तस्य नानार्थो, भ्रमः(स्) स गुणदोषभाक् ।
कर्माकर्मविकर्मेति, गुणदोषधियो भिदा ॥ 8॥

puṃ(v)so'yuktasya nānārtho, bhramaḥ(s) sa guṇadoṣabhāk .
karmākarmavikarmeti, guṇadoṣadhiyo bhidā .. 8..

puṃ(v)so'+ yuktasya, karmā + karma + vikarmeti

तस्माद् युक्तेन्द्रियग्रामो, युक्तचित्त इदं(ञ्) जगत् ।
आत्मनीक्षस्व विततमात्मानं(म्) मय्यधीश्वरे ॥ 9॥

Tasmād yuktendriyagrāmo, yuktacitta idaṃ(ñ) jagat .
ātmanīkṣasva vitata- mātmānaṃ(m) mayyadhīśvare .. 9..

yuktendri + yagrāmo, āt + manī + kṣasva, mayya + dhīśvare

ज्ञानविज्ञानसं(य्)युक्त, आत्मभूतः(श्) शरीरिणाम् ।
आत्मानुभवतुष्टात्मा, नान्तरायैर्विहन्यसे ॥ 10॥

jñānavijñānasaṃ(y)yukta, ātmabhūtaḥ(ś) śarīriṇām .
ātmānubhavatuṣṭātmā, nāntarāyairvihanyase .. 10..

Jñāna + vijñāna + saṃ(y)yukta, ātmā + nubhava + tuṣṭātmā, nān + tarāyair + vihanyase

दोषबुद्ध्योभयातीतो, निषेधान्न निवर्तते ।
गुणबुद्ध्या च विहितं(न्), न करोति यथार्भकः ॥ 11॥

doṣabuddhyobhayātīto, niṣedhānna nivartate .
guṇabuddhyā ca vihitaṃ(n), na karoti yathārbhakaḥ .. 11..

doṣa + buddhyo + bhayātīto, niṣedhān + na

सर्वभूतसुहृच्छान्तो, ज्ञानविज्ञाननिश्चयः ।
पश्यन् मदात्मकं(म्) विश्वं(न्), न विपद्येत वै पुनः ॥ 12॥

sarvabhūtasuhṛcchānto, jñānavijñānaniścayaḥ .
paśyan madātmakaṃ(m) viśvaṃ(n), na vipadyeta vai punaḥ .. 12..

sarvabhūta +suhṛc + chānto, jñāna + vijñāna + niścayaḥ

श्रीशुक उवाच

इत्यादिष्टो भगवता, महाभागवतो नृप ।
उद्धवः(फ्) प्रणिपत्याह, तत्त्वजिज्ञासुरच्युतम् ॥ 13॥

śrīśuka uvāca

ityādiṣṭo bhagavatā, mahābhāgavato nṛpa .
uddhavaḥ(ph) praṇipatyāha, tattvajijñāsuracyutam .. 13..

praṇi + patyāha, tattva + jijñāsu + racyutam

उद्धव उवाच

योगेश योगविन्यास, योगात्मन् योगसम्भव ।
निः(श्)श्रेयसाय मे प्रोक्तस्- त्यागः(स्) सं(न्)न्यासलक्षणः ॥ 14॥

uddhava uvāca

yogeśa yogavinyāsa, yogātman yogasambhava .
niḥ(ś)śreyasāya me proktas- tyāgaḥ(s) san(n)nyāsalakṣaṇaḥ .. 14..

त्यागोऽयं(न्) दुष्करो भूमन्, कामानां(म्) विषयात्मभिः ।
सुतरां(न्) त्वयि सर्वात्मन्- नभक्तैरिति मे मतिः ॥ 15॥

tyāgo'yaṃ(n) duṣkaro bhūman, kāmānāṃ(m) viṣayātmabhiḥ .
sutarāṃ(n) tvayi sarvātman- nabhaktairiti me matiḥ .. 15..

सोऽहं(म्) ममाहमिति मूढमतिर्विगाढस्-
त्वन्मायया विरचितात्मनि सानुबन्धे।

तत्त्वञ्जसा निगदितं(म्) भवता यथाहं(म्),
संं(व्)साधयामि भगवन्ननुशाधि भृत्यम् ॥ 16॥

so'haṃ(m) mamāhamiti mūḍhamatirvigāḍhas-
tvanmāyayā viracitātmani sānubandhe .
tattvañjasā nigaditaṃ(m) bhavatā yathāhaṃ(m)
saṃ(v)sādhayāmi bhagavannanuśādhi bhṛtyam .. 16..

mūḍha+ matir + vigāḍhas, tvan + māyayā, bhagavan + nanuśādhi

सत्यस्य ते स्वदृश आत्मन आत्मनोऽन्यं(म्),
वक्तारमीश विबुधेष्वपि नानुचक्षे।
सर्वे विमोहितधियस्तव माययेमे,
ब्रह्मादयस्तनुभृतो बहिरर्थभावाः ॥ 17॥

satyasya te svadṛśa ātmana ātmano'nyaṃ(m),
vaktāramīśa vibudheṣvapi nānucakṣe .
sarve vimohitadhiyastava māyayeme,
brahmādayastanubhṛto bahirarthabhāvāḥ .. 17..

vimo + hita + dhiyas + tava, brahmā + dayas + tanubhṛto

तस्माद् भवन्तमनवद्यमनन्तपारं(म्),
सर्वज्ञमीश्वरमकुण्ठविकुण्ठधिष्ण्यम् ।
निर्विण्णधीरहमु ह वृजिनाभितप्तो,
नारायणं(न्) नरसखं(म्) शरणं(म्) प्रपद्ये ॥ 18॥

Tasmād bhavantamanavadyamanantapāraṃ(m)
sarvajñamīśvaramakuṇṭhavikuṇṭhadhiṣṇyam .
nirviṇṇadhīrahamu ha vṛjinābhitapto,
nārāyaṇaṃ(n) narasakhaṃ(m) śaraṇaṃ(m) prapadye .. 18..

bhavanta +manavadya +mananta + pāraṃ(m),

sarvajñamīśvara +makuṇṭha + vikuṇṭha + dhiṣṇyam,

nirviṇṇa + dhīrahamu, vṛjinā + bhitapto

श्रीभगवानुवाच

प्रायेण मनुजा लोके, लोकतत्त्वविचक्षणाः।

समुद्धरन्ति ह्यात्मान- मात्मनैवाशुभाशयात् ॥19॥

śrībhagavānuvāca

prāyeṇa manujā loke, lokatattvavicakṣaṇāḥ .

samuddharanti hyātmāna- mātmanaivāśubhāśayāt .. 19..

loka +tattva + vicakṣaṇāḥ, samud + dharanti, mātma + naivā + śubhā + śayāt

आत्मनो गुरुरात्मैव, पुरुषस्य विशेषतः ।

यत् प्रत्यक्षानुमानाभ्यां(म्), श्रेयोऽसावनुविन्दते ॥ 20॥

ātmano gururātmaiva, puruṣasya viśeṣataḥ .

yat pratyakṣānumānābhyāṃ(m), śreyo'sāvanuvindate .. 20..

Guru + rātmaiva, pratyakṣā + numānābhyāṃ(m), śreyo' + sāva + nuvindate

पुरुषत्वे च मां(न्) धीराः(स्), साङ्ख्ययोगविशारदाः ।

आविस्तरां(म्) प्रपश्यन्ति, सर्वशक्त्युपबृं(व्)हितम् ॥ 21॥

puruṣatve ca māṃ(n) dhīrāḥ(s), sāṅkhyayogaviśāradāḥ .

āvistarāṃ(m) prapaśyanti, sarvaśaktyupabṛṃ(v)hitam .. 21..

sāṅkhya + yoga + viśāradāḥ, sarva + śaktyupa + bṛṃ(v)hitam

एकद्वित्रिचतुष्पादो, बहुपादस्तथापदः ।

बह्व्यः(स्) सन्ति पुरः(स्) सृष्टास्- तासां(म्) मे पौरुषी प्रिया ॥ 22॥

ekadvitricatuṣpādo, bahupādastathāpadaḥ .

bahvyaḥ(s) santi puraḥ(s) sṛṣṭās- tāsāṃ(m) me pauruṣī priyā .. 22..

ekad + vitri + catuṣ + pādo, bahupādas + tathā + padaḥ

अत्र मां(म्) मार्गयन्त्यद्धा, युक्ता हेतुभिरीश्वरम् ।

गृह्यमाणैर्गुणैर्लिङ्गै- रग्राह्यमनुमानतः ॥ 23॥

atra māṃ(m) mārgayantyaddhā, yuktā hetubhirīśvaram .

gṛhyamāṇairguṇairliṅgai- ragrāhyamanumānataḥ .. 23..

mārgayan + tyaddhā, hetubhi + rīśvaram, gṛhya + māṇair + guṇair + liṅgai

अत्राप्युदाहरन्तीम- मितिहासं(म्) पुरातनम् ।

अवधूतस्य सं(व्)वादं(म्), यदोरमिततेजसः ॥ 24 ॥

atrāpyudāharantīma- mitihāsaṃ(m) purātanam .

avadhūtasya saṃ(v)vādaṃ(m), yadoramitatejasaḥ .. 24..

atrāp + yudā + harantīma, yado + ramita + tejasaḥ

अवधूतं(न्) द्विजं(ङ्) कं(ञ्)चिच्- चरन्तमकुतोभयम् ।

कविं(न्) निरीक्ष्य तरुणं(म्), यदुः(फ्) पप्रच्छ धर्मवित् ॥ 25 ॥

avadhūtaṃ(n) dvijaṃ(ṅ) kañ(ñ)cic- carantamakutobhayam .

kaviṃ(n) nirīkṣya taruṇaṃ(m), yaduḥ(ph) papraccha dharmavit .. 25..

caran + tama + kutobhayam

यदुरुवाच

कुतो बुद्धिरियं(म्) ब्रह्मन्- नकर्तुः(स्) सुविशारदा ।

यामासाद्य भवाँल्लोकं(म्), विद्वां(व्)श्चरति बालवत् ॥ 26 ॥

yaduruvāca

kuto buddhiriyaṃ(m) brahman- nakartuḥ(s) suviśāradā .

yāmāsādya bhavāṁllokaṃ(m), vidvāṃ(v)ścarati bālavat .. 26..

vid+vāṃ(v)ś + carati

प्रायो धर्मार्थकामेषु, विवित्सायां(ञ्) च मानवाः ।

हेतुनैव समीहन्ते, आयुषो यशसः(श्) श्रियः ॥ 27 ॥

prāyo dharmārthakāmeṣu, vivitsāyāṃ(ñ) ca mānavāḥ .

hetunaiva samīhante, āyuṣo yaśasaḥ(ś) śriyaḥ .. 27..

dharmārtha + kāmeṣu

त्वं(न्) तु कल्पः(ख्) कविर्दक्षः(स्), सुभगोऽमृतभाषणः ।
न कर्ता नेहसे किं(ञ्)चिज्- जडोन्मत्तपिशाचवत् ॥ 28॥

tvaṃ(n) tu kalpaḥ(kh) kavirdakṣaḥ(s), subhago'mṛtabhāṣaṇaḥ .
na kartā nehase kiñ(ñ)cij- jaḍonmattapiśācavat .. 28..

subhago' + mṛta + bhāṣaṇaḥ, jaḍon + matta + piśācavat

जनेषु दह्यमानेषु, कामलोभदवाग्निना ।
न तप्यसेऽग्निना मुक्तो, गं(ङ्)गाम्भः(स्)स्थ इव द्विपः ॥ 29॥

janeṣu dahyamāneṣu, kāmalobhadavāgninā .
na tapyase'gninā mukto, gaṅ(ṅ)gāmbhaḥ(s)stha iva dvipaḥ .. 29..

Kāmalo + bhada + vāgninā, gaṅ(ṅ)gām + bhaḥ(s)stha

त्वं(म्) हि नः(फ्) पृच्छतां(म्) ब्रह्मन्- नात्मन्यानन्दकारणम् ।
ब्रूहि स्पर्शविहीनस्य, भवतः(ख्) केवलात्मनः ॥ 30॥

tvaṃ(m) hi naḥ(ph) pṛcchatāṃ(m) brahman- nātmanyānandakāraṇam .
brūhi sparśavihīnasya, bhavataḥ(kh) kevalātmanaḥ .. 30..

nātmanyā + nandakāraṇam, sparśa + vihīnasya

श्रीभगवानुवाच
यदुनैवं(म्) महाभागो, ब्रह्मण्येन सुमेधसा ।
पृष्टः(स्) सभाजितः(फ्) प्राह, प्रश्रयावनतं(न्) द्विजः ॥ 31॥

śrībhagavānuvāca
yadunaivaṃ(m) mahābhāgo, brahmaṇyena sumedhasā .
pṛṣṭaḥ(s) sabhājitaḥ(ph) prāha, praśrayāvanataṃ(n) dvijaḥ .. 31..

praśrayā + vanataṃ(n)

ब्राह्मण उवाच
सन्ति मे गुरवो राजन्, बहवो बुद्ध्युपाश्रिताः ।
यतो बुद्धिमुपादाय, मुक्तोऽटामीह ताञ्छृणु ॥ 32॥

brāhmaṇa uvāca

santi me guravo rājan, bahavo buddhyupāśritāḥ .

yato buddhimupādāya, mukto'ṭāmīha tān śṛṇu .. 32..

bud + dhyu + pāśritāḥ, buddhi + mupādāya, mukto' + ṭāmīha

पृथिवी वायुराकाश- मापोऽग्निश्चन्द्रमा रविः ।

कपोतोऽजगरः(स्) सिन्धुः(फ्), पतं(ङ्)गो मधुकृद् गजः ॥ 33 ॥

pṛthivī vāyurākāśa- māpo'gniścandramā raviḥ .

kapoto'jagaraḥ(s) sindhuḥ(ph), pataṅ(ṅ)go madhukṛd gajaḥ .. 33..

māpo'gniś + candramā

मधुहा हरिणो मीनः(फ्), पिं(ङ्)गला कुररोऽर्भकः।

कुमारी शरकृत् सर्प, ऊर्णनाभिः(स्) सुपेशकृत्॥ 34 ॥

madhuhā hariṇo mīnaḥ(ph), piṅ(ṅ)galā kuraro'rbhakaḥ .

kumārī śarakṛt sarpa, ūrṇanābhiḥ(s) supeśakṛt .. 34..

kuraro'r + bhakaḥ

एते मे गुरवो राजं(व्)श्- चतुर्विं(व्)शतिराश्रिताः ।

शिक्षा वृत्तिभिरेतेषा- मन्वशिक्षमिहात्मनः ॥ 35 ॥

ete me guravo rājan(v)ś- caturviṃ(v)śatirāśritāḥ .

śikṣā vṛttibhireteṣā- manvaśikṣamihātmanaḥ .. 35..

catur + viṃ(v)śati + rāśritāḥ, vṛtti + bhire + teṣā,

manva + śikṣa + mihātmanaḥ

यतो यदनुशिक्षामि, यथा वा नाहुषात्मज ।

तत्तथा पुरुषव्याघ्र, निबोध कथयामि ते ॥ 36 ॥

yato yadanuśikṣāmi, yathā vā nāhuṣātmaja .

tattathā puruṣavyāghra, nibodha kathayāmi te .. 36..

yadanu + śikṣāmi, tat + tathā

भूतैराक्रम्यमाणोऽपि, धीरो दैववशानुगैः ।
तद् विद्वान्न चलेन्मार्गा- दन्वशिक्षं(ङ्) क्षितेर्व्रतम् ॥ 37॥

bhūtairākramyamāṇo'pi, dhīro daivavaśānugaiḥ .
tadvidvānna calenmārgā- danvaśikṣam(ṅ) kṣitervratam .. 37..

bhūtai + rākramya + māṇo'pi, daiva + vaśānugaiḥ

शश्वत्परार्थसर्वेहः(फ्), परार्थैकान्तसम्भवः ।
साधुः(श्) शिक्षेत भूभृत्तो, नगशिष्यः(फ्) परात्मताम् ॥ 38॥

śaśvatparārthasarvehaḥ(ph), parārthaikāntasambhavaḥ .
sādhuḥ(ś) śikṣeta bhūbhṛtto, nagaśiṣyaḥ(ph) parātmatām .. 38..

Śaśvat + parārtha + sarvehaḥ(ph), parār + thaikānta + sambhavaḥ

प्राणवृत्त्यैव सन्तुष्येन्- मुनिर्नैवेन्द्रियप्रियैः ।
ज्ञानं(म्) यथा न नश्येत, नावकीर्येत वाङ्मनः ॥ 39॥

prāṇavṛttyaiva santuṣyen- munirnaivendriyapriyaiḥ .
jñānam(m) yathā na naśyeta, nāvakīryeta vāṅmanaḥ .. 39..

prāṇa + vṛt + tyaiva, munir + naivendri + yapriyaiḥ, nāva + kīr +yeta

विषयेष्वाविशन् योगी, नानाधर्मेषु सर्वतः ।
गुणदोषव्यपेतात्मा, न विषज्जेत वायुवत् ॥ 40॥

viṣayeṣvāviśan yogi, nānādharmeṣu sarvataḥ .
guṇadoṣavyapetātmā, na viṣajjeta vāyuvat .. 40..

viṣayeṣ + vāviśan, guṇadoṣa + vyape + tātmā

पार्थिवेष्विह देहेषु, प्रविष्टस्तद्गुणाश्रयः ।
गुणैर्न युज्यते योगी, गन्धैर्वायुरिवात्मदृक् ॥ 41॥

pārthiveṣviha deheṣu, praviṣṭastadguṇāśrayaḥ .
guṇairna yujyate yogi, gandhairvāyurivātmadṛk .. 41..

Pārthi + veṣviha, praviṣṭas + tad + guṇāśrayaḥ, gandhair + vāyu + rivātma + dṛk

अन्तर्हितश्च स्थिरजं(ङ्)गमेषु,

ब्रह्मात्मभावेन समन्वयेन ।

व्याप्त्याव्यवच्छेदमसं(ङ्)गमात्मनो,

मुनिर्नभस्त्वं(म्) विततस्य भावयेत् ॥ 42॥

antarhitaśca sthirajaṅ(ṅ)gameṣu,

brahmātmabhāvena samanvayena .

vyāptyāvyavacchedamasaṅ(ṅ)gamātmano,

munirnabhastvaṃ(m) vitatasya bhāvayet .. 42..

sthira +jaṅ(ṅ)gameṣu, vyāptyā + vyavacche + damasaṅ(ṅ)ga + mātmano

munir + nabhas + tvaṃ(m)

तेजोऽबन्नमयैर्भावैर्- मेघाद्यैर्वायुनेरितैः ।

न स्पृश्यते नभस्तद्वत्, कालसृष्टैर्गुणैः(फ्) पुमान् ॥ 43॥

tejo'bannamayairbhāvair- meghādyairvāyuneritaiḥ .

na spṛśyate nabhastadvat, kālasṛṣṭairguṇaiḥ(ph) pumān .. 43..

tejo' + banna + mayair + bhāvair, meghā + dyair + vāyu + neritaiḥ,

nabhas + tad + vat kāla + sṛṣṭair + guṇaiḥ(ph)

स्वच्छः(फ्) प्रकृतितः(स्) स्निग्धो, माधुर्यस्तीर्थभूर्नृणाम् ।

मुनिः(फ्) पुनात्यपां(म्) मित्र- मीक्षोपस्पर्शकीर्तनैः ॥ 44॥

svacchaḥ(ph) prakṛtitaḥ(s) snigdho, mādhuryastīrthabhūrnṛṇām .

muniḥ(ph) punātyapāṃ(m) mitra- mīkṣopasparśakīrtanaiḥ .. 44..

mādhuryas + tīrtha + bhūr + nṛṇām, mīkṣo + pasparśa + kīrtanaiḥ

तेजस्वी तपसा दीप्तो, दुर्धर्षोदरभाजनः ।

सर्वभक्षोऽपि युक्तात्मा, नादत्ते मलमग्निवत् ॥ 45॥

tejasvī tapasā dīpto, durdharṣodarabhājanaḥ .

sarvabhakṣo'pi yuktātmā, nādatte malamagnivat .. 45..

dur +dhar + ṣodara + bhājanaḥ, mala + magni + vat

क्वचिच्छन्नः(ख्) क्वचित् स्पष्ट, उपास्यः(श्) श्रेय इच्छताम् ।

भुङ्क्ते सर्वत्र दातृणां(न्), दहन् प्रागुत्तराशुभम् ॥ 46॥

kvacicchannaḥ(kh) kvacitspaṣṭa, upāsyaḥ(ś) śreya icchatām .

bhuṅkte sarvatra dātṝṇāṃ(n), dahan prāguttarāśubham .. 46..

kvacic + channaḥ(kh), prāgut + tarā + śubham

स्वमायया सृष्टमिदं(म्), सदसल्लक्षणं(म्) विभुः ।

प्रविष्ट ईयते तत्तत्- स्वरूपोऽग्निरिवैधसि ॥ 47॥

svamāyayā sṛṣṭamidaṃ(m), sadasallakṣaṇaṃ(m) vibhuḥ .

praviṣṭa īyate tattat- svarūpo'gnirivaidhasi .. 47..

sadasal + lakṣaṇaṃ(m), tat + tat, svarūpo'g + niri + vaidhasi

विसर्गाद्याः(श्) श्मशानान्ता, भावा देहस्य नात्मनः ।

कलानामिव चन्द्रस्य, कालेनाव्यक्तवर्त्मना ॥ 48॥

visargādyāḥ(ś) śmaśānāntā, bhāvā dehasya nātmanaḥ .

kalānāmiva candrasya, kālenāvyaktavartmanā .. 48..

Śmaśā + nāntā, kālenā + vyakta + vartmanā

कालेन ह्योघवेगेन, भूतानां(म्) प्रभवाप्ययौ ।

नित्यावपि न दृश्येते, आत्मनोऽग्नेर्यथार्चिषाम् ॥ 49॥

kālena hyoghavegena, bhūtānāṃ(m) prabhavāpyayau .

nityāvapi na dṛśyete, ātmano'gneryathārciṣām .. 49..

hyogha + vegena, ātmano'g + ner + yathār + ciṣām

गुणैर्गुणानुपादत्ते, यथाकालं(म्) विमुञ्चति ।

न तेषु युज्यते योगी, गोभिर्गा इव गोपतिः ॥ 50॥

guṇairguṇānupādatte, yathākālaṃ(m) vimuñcati .

na teṣu yujyate yogi, gobhirgā iva gopatiḥ .. 50..

guṇair + guṇā + nupā + datte

बुध्यते स्वे न भेदेन, व्यक्तिस्थ इव तद्गतः ।

लक्ष्यते स्थूलमतिभि- रात्मा चावस्थितोऽर्कवत् ॥ 51॥

budhyate sve na bhedena, vyaktistha iva tadgataḥ .

lakṣyate sthūlamatibhi- rātmā cāvasthito'rkavat .. 51..

नातिस्नेहः(फ्) प्रसङ्गो वा, कर्तव्यः(ख्) क्वापि केनचित् ।

कुर्वन् विन्देत सन्तापं(ङ्), कपोत इव दीनधीः ॥ 52॥

nātisnehaḥ(ph) prasaṅgo vā, kartavyaḥ(kh) kvāpi kenacit .

kurvan vindeta santāpaṃ(ṅ), kapota iva dīnadhīḥ .. 52..

कपोतः(ख्) कश्चनारण्ये, कृतनीडो वनस्पतौ ।

कपोत्या भार्यया सार्ध- मुवास कतिचित् समाः ॥ 53॥

kapotaḥ(kh) kaścanāraṇye, kṛtanīḍo vanaspatau .

kapotyā bhāryayā sārdha- muvāsa katicitsamāḥ .. 53..

kaś + canā + raṇye

कपोतौ स्नेहगुणित- हृदयौ गृहधर्मिणौ ।

दृष्टिं(न्) दृष्ट्यां(ङ्)गमं(ङ्)गेन, बुद्धिं(म्) बुद्ध्या बबन्धतुः ॥ 54॥

kapotau snehaguṇita- hṛdayau gṛhadharmiṇau .

dṛṣṭiṃ(n) dṛṣṭyāṅ(ṅ)gamaṅ(ṅ)gena, buddhiṃ(m) buddhyā babandhatuḥ .. 54..

dṛṣṭyāṅ(ṅ) +gamaṅ(ṅ) +gena

शय्यासनाटनस्थान- वार्ताक्रीडाशनादिकम् ।

मिथुनीभूय विस्रब्धौ, चेरतुर्वनराजिषु ॥ 55॥

śayyāsanāṭanasthāna- vārtākrīḍāśanādikam .

mithunībhūya viśrabdhau, ceraturvanarājiṣu .. 55..

Śayyā + sanā + ṭanasthāna, vārtā + krīḍā + śanā + dikam,

ceratur + vana + rājiṣu

यं(म्) यं(म्) वाञ्छति सा राजं(व्)स्- तर्पयन्त्यनुकम्पिता ।
तं(न्) तं(म्) समनयत्कामं(ङ्), कृच्छ्रेणाप्यजितेन्द्रियः ॥ 56॥

yaṃ(m) yaṃ(m) vāñchati sā rājan(v)s- tarpayantyanukampitā .
taṃ(n) taṃ(m) samanayatkāmaṃ(ṅ), kṛcchreṇāpyajitendriyaḥ .. 56..

tarpayan + tyanu + kampitā, samanayat + kāmaṃ(ṅ), kṛcchre + ṇāpya + jitendriyaḥ

कपोती प्रथमं(ङ्) गर्भं(ङ्), गृह्णती काल आगते ।
अण्डानि सुषुवे नीडे, स्वपत्युः(स्) सन्निधौ सती ॥ 57॥

kapotī prathamaṃ(ṅ) garbhaṃ(ṅ), gṛhṇatī kāla āgate .
aṇḍāni suṣuve nīḍe, svapatyuḥ(s) sannidhau satī .. 57..

तेषु काले व्यजायन्त, रचितावयवा हरेः ।
शक्तिभिर्दुर्विभाव्याभिः(ख्), कोमलां(ङ्)गतनूरुहाः ॥ 58॥

teṣu kāle vyajāyanta, racitāvayavā hareḥ .
śaktibhirdurvibhāvyābhiḥ(kh), komalāṅ(ṅ)gatanūruhāḥ .. 58..

racitā + vayavā, śaktibhir + durvibhā + vyābhiḥ(kh)

प्रजाः(फ्) पुपुषतुः(फ्) प्रीतौ, दम्पती पुत्रवत्सलौ ।
श्रृण्वन्तौ कूजितं(न्) तासां(न्), निर्वृतौ कलभाषितैः ॥ 59॥

prajāḥ(ph) pupuṣatuḥ(ph) prītau, dampatī putravatsalau .
śṛṇvantau kūjitaṃ(n) tāsāṃ(n), nirvṛtau kalabhāṣitaiḥ .. 59..

तासां(म्) पतत्त्रैः(स्) सुस्पर्शैः(ख्), कूजितैर्मुग्धचेष्टितैः ।
प्रत्युद्गमैरदीनानां(म्), पितरौ मुदमापतुः ॥ 60॥

tāsāṃ(m) patatraiḥ(s) susparśaiḥ(kh), kūjitairmugdhaceṣṭitaiḥ .
pratyudgamairadīnānāṃ(m), pitarau mudamāpatuḥ .. 60..

kūjitair + mugdha + ceṣṭitaiḥ, pratyud + gamai + radīnānāṃ(m)

स्नेहानुबद्धहृदया- वन्योन्यं(म्) विष्णुमायया ।
विमोहितौ दीनधियौ, शिशून् पुपुषतुः(फ्) प्रजाः ॥61॥

snehānubaddhahṛdayā- vanyonyaṃ(m) viṣṇumāyayā .

vimohitau dīnadhiyau, śiśūn pupuṣatuḥ(ph) prajāḥ .. 61..

snehā + nubaddha + hṛdayā

एकदा जग्मतुस्तासा-मन्नार्थं(न्) तौ कुटुम्बिनौ ।

परितः(ख्) कानने तस्मिन्- नर्थिनौ चेरतुश्चिरम् ॥ 62॥

ekadā jagmatustāsā- mannārthaṃ(n) tau kuṭumbinau .

paritaḥ(kh) kānane tasmin- narthinau ceratuściram .. 62..

jag + matus + tāsā, man + nārthaṃ(n), ceratuś + ciram

दृष्ट्वा ताँल्लुब्धकः(ख्) कश्चिद्, यदृच्छातो वनेचरः ।

जगृहे जालमातत्य, चरतः(स्) स्वालयान्तिके ॥63॥

dṛṣṭvā tānlubdhakaḥ(kh) kaścid, yadṛcchāto vanecaraḥ .

jagṛhe jālamātatya, carataḥ(s) svālayāntike .. 63..

Tān + lubdhakaḥ(kh), jāla + mātatya, svā + layān + tike

कपोतश्च कपोती च, प्रजापोषे सदोत्सुकौ ।

गतौ पोषणमादाय, स्वनीडमुपजग्मतुः ॥ 64॥

kapotaśca kapotī ca, prajāpoṣe sadotsukau .

gatau poṣaṇamādāya, svanīḍamupajagmatuḥ .. 64..

sadot + sukau, poṣaṇa + mādāya, svanī + ḍamupa + jagmatuḥ

कपोती स्वात्मजान् वीक्ष्य, बालकान् जालसंवृतान् ।

तानभ्यधावत् क्रोशन्ती, क्रोशतो भृशदुःखिता ॥ 65॥

kapotī svātmajān vīkṣya, bālakān jālasaṃvṛtān .

tānabhyadhāvat krośantī, krośato bhṛśaduḥkhitā .. 65..

Svāt + majān, jāla + saṃvṛtān, tānabhya + dhāvat + krośantī, bhṛśa + duḥkhitā

सासकृत्स्नेहगुणिता, दीनचित्ताजमायया।

स्वयं(ञ्) चाबध्यत शिचा, बद्धान् पश्यन्त्यपस्मृतिः ॥ 66॥

sāsakṛtsnehaguṇitā, dīnacittājamāyayā .

svayaṃ(ñ) cābadhyata śicā, baddhān paśyantyapasmṛtiḥ .. 66..

sāsakṛt + sneha + guṇitā, dīna + cittā + jamāyayā,

paśyantya + pasmṛtiḥ

कपोतश्चात्मजान् बद्धा- नात्मनोऽप्यधिकान् प्रियान् ।

भार्यां(ञ्) चात्मसमां(न्) दीनो, विललापातिदुःखितः ॥ 67॥

kapotaścātmajān baddhā- nātmano'pyadhikān priyān .

bhāryāṃ(ñ) cātmasamāṃ(n) dīno, vilalāpātiduḥkhitaḥ .. 67..

Kapotaś + cātmajān, nātmano' + pyadhikān

cāt + masamāṃ(n), vilalā + pāti + duḥkhitaḥ

अहो मे पश्यतापाय- मल्पपुण्यस्य दुर्मतेः ।

अतृप्तस्याकृतार्थस्य, गृहस्त्रैवर्गिको हतः ॥ 68॥

aho me paśyatāpāya- malpapuṇyasya durmateḥ .

atṛptasyākṛtārthasya, gṛhastraivargiko hataḥ .. 68..

Paśya + tāpāya, malpa + puṇyasya, atṛptas + yākṛtār + thasya,

gṛhas + traivar + giko

अनुरूपानुकूला च, यस्य मे पतिदेवता ।

शून्ये गृहे मां(म्) सन्त्यज्य, पुत्रैः(स्) स्वर्याति साधुभिः ॥ 69॥

anurūpānukūlā ca, yasya me patidevatā .

śūnye gṛhe māṃ(m) santyajya, putraiḥ(s) svaryāti sādhubhiḥ .. 69..

Anurūpā + nukūlā, san + tyajya

सोऽहं(म्) शून्ये गृहे दीनो, मृतदारो मृतप्रजः ।

जिजीविषे किमर्थं(म्) वा, विधुरो दुःखजीवितः ॥ 70॥

so'haṃ(m) śūnye gṛhe dīno, mṛtadāro mṛtaprajaḥ .

jijīviṣe kimarthaṃ(m) vā, vidhuro duḥkhajīvitaḥ .. 70..

तां(व्)स्तथैवावृतान्छिग्भिर्- मृत्युग्रस्तान् विचेष्टतः ।
स्वयं(ञ्) च कृपणः(श्) शिक्षु, पश्यन्नप्यबुधोऽपतत् ॥ 71॥

tāṃ(v)stathaivāvṛtānchigbhir- mṛtyugrastān viceṣṭataḥ .
svayaṃ(ñ) ca kṛpaṇaḥ(ś) śikṣu, paśyannapyabudho'patat .. 71..

tāṃ(v)s + tathaivā + vṛtān + chigbhir, mṛtyu + grastān,
paśyan + napya + budho'patat

तं(म्) लब्ध्वा लुब्धकः(ख्) क्रूरः(ख्), कपोतं(ङ्) गृहमेधिनम् ।
कपोतकान् कपोतीं(ञ्) च, सिद्धार्थः(फ्) प्रययौ गृहम् ॥ 72॥

taṃ(m) labdhvā lubdhakaḥ(kh) krūraḥ(kh), kapotaṃ(ṅ) gṛhamedhinam .
kapotakān kapotīṃ(ñ) ca, siddhārthaḥ(ph) prayayau gṛham .. 72..

एवं(ङ्) कुटुम्ब्यशान्तात्मा, द्वन्द्वारामः(फ्) पतत्त्रिवत् ।
पुष्णन् कुटुम्बं(ङ्) कृपणः(स्), सानुबन्धोऽवसीदति ॥ 73॥

evaṃ(ṅ) kuṭumbyaśāntātmā, dvandvārāmaḥ(ph) patattrivat .
puṣṇan kuṭumbaṃ(ṅ) kṛpaṇaḥ(s), sānubandho'vasīdati .. 73..

kuṭumbya + śāntātmā, patat +trivat, sānubandho' + vasīdati

यः(फ्) प्राप्य मानुषं(म्) लोकं(म्), मुक्तिद्वारमपावृतम् ।
गृहेषु खगवत् सक्तस्- तमारूढच्युतं(म्) विदुः ॥ 74॥

yaḥ(ph) prāpya mānuṣaṃ(m) lokaṃ(m), muktidvāramapāvṛtam .
gṛheṣu khagavatsaktas- tamārūḍhacyutaṃ(m) viduḥ .. 74..

Mukti + dvāra + mapāvṛtam, tamā + rūḍha + cyutaṃ(m)

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहं(व्)स्यां(म्)
सं(व्)हितायामेकादशस्कन्धे सप्तमोऽध्यायः ।।

iti śrīmadbhāgavate mahāpurāṇe pāramahaṃ(v)syāṃ(m)
saṃ(v)hitāyāṃ ekādaśaskandhe saptamo'dhyāyaḥ .. 7..

ॐ पूर्णमदः(फ्) पूर्णमिदं(म्) पूर्णात्पूर्णमुदच्यते

पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते।।

ॐ शान्तिः(श्) शान्तिः(श्) शान्तिः।।

Om Pūrṇamadah(ph) Pūrṇamidaṃ(m) PūrṇātPūrṇamudacyate|

Pūrṇasya Pūrṇamādāya Pūrṇamevāvashiṣyate ||

Om Shāntih(ś) Shāntih(ś) Shāntih ||